

Domán Csaba

A neoavantgárd Kextől a jövő képzőművészetéig

Baksa-Soós János és Csákány István kiállítása 2012-évi Herczeg Klára-díj

LABOR, Budapest

2013. január 22 – február 13.

A magyar kortárs képzőművészet egyik rangos elismerése a Herczeg Klára-díj, amit idén Baksa-Soós Jánosnak és Csákány Istvánnak adtak át. A díj a múlt és a jelen, az új és a régi generáció találkozási pontjairól szól, a kortengely ezúttal 1968–1971-től a jövő magyar képzőművészetéig húzódott. Írásomban a szenior díjazottal, Baksa-Soós Jánossal foglalkozom, mint a magyar underground zene- és kultúrtörténet nagy hatású jelenségével.

Baksa-Soós János és a Kex

A 1966–1968-as évektől induló és az 1970-es évekre beérő új szellemi közösség, a magyar neoavantgárd új zenekara a szabadság szimbólumává váló Kex együttes volt, amit az állambiztonság rövidesen szétbomlasztott, titkosszolgálati ügynököket állítva rá.¹ Baksa-Soós János, az 1968 decemberében alakult és másfél év működés alatt kultikussá lett Kex csapat előadó-énekesé nagy hatással volt többek között Cseh Tamásra, Földes Lászlóra; a Hobo Blues Bandre, majd később

¹ A hónapok alatt népszerűvé váló, rövidéletű Kex együttes folyamatosan részt vett a fontos kiállításokon, kapcsolódva a neoavantgárd társasághoz. Lásd: a Pauer Gyulával készített interjút: *Elszállt egy hajó a szélben*, Kex film 2. rész.

Baksa-Soós János, Ungár Ágnes

Részlet a Terra Forming című könyvből

a Trabant, a Balaton, az A. E. Bizottság zenekarokra. 1971. októberben Baksa-Soós művészeti iskolákba jelentkezve disszidált az NSZK-ba, ahol grafikát, festészetet, szobrászatot tanult Essenben, majd Düsseldorfban. 1978-tól Baksa mint Január Herceg (Prince January) él Berlinben; képzőművészként, összművészeti alkotóként állított ki Németországban és az Egyesült Államokban.

Várnagy Tibor a megnyitón Baksa-Soós Jánost olyan művészként jellemezte, akinek legendáriuma folyamatosan bővült és talán túlzottan is misztikussá vált. Kéziratait, írásait barátok kezén forogtak, művész kortársai is nagyra értékelték őt; Kondor Béla is figyelemmel kísérte munkáit. Másfelől – ahogy Várnagy kifejtette –, mégis a Kex-jelenség teszi fontossá Baksa-Soós személyét. A neoavantgarde nagy generációja saját identitását találta meg a Kex-korszak dalszövegeiben, dalaiban. A Kex – miközben a magyar pop- és rockzene, a progresszív, underground alternatív zene megkerülhetetlen alapzenekara lett – szinte ismeretlen maradt; a kulturális kánonban egy furcsa, eltűnő hivatkozásként élt tovább.

A Kádár-korszak számos hasonló korszakos zenekart ismer a Kex mellett (Scampolo, Syrius, URH). Mindegyik veszélyes, manipulált és szétbomlasztandó jelenség volt az államvédelem, a titkosszolgálat szemében. Mindegyikükre igaz volt, amit Najmányi László Baksáról mondott: „Agyonverték volna, ha itt marad még tovább. Ezt a szabadságfokot akkor itt nem lehetett tovább csinálni. Mert egyszerűen életének minden másodperce provokáció volt a [Kádár-kori] hatalommal szemben. Már bármit csinált, ha az utcán sétált, az inzultálta a fennálló örületet.” A Kex az induló neoavantgarde, más szavakkal a korai underground, a még későbbi progresszív és új hullám elődcsapata volt, jelentősége ilyen szempontból felmérhetetlen. Ugyanakkor tevékenysége kevésbé dokumentált és ismert: bár megjelent a Kex-től egy rádiófelvétel és egyetlen kislemez felvétele,² dalaiból pedig egy nagylemeznyi CD,³ de ezek késői, elégtelen összegzések – a Kex lényegét Baksa szempontjából is előbb-utóbb artikulálni kell. A Kexről születtek kortárs audiovizuális dokumentumok is: Mészáros Márta egy Illés-film helyett forgatta le a *Szép leányok, ne sírjatok* című filmjét;⁴ legutóbb pedig Kisfaludy András, a Kex egykori dobosa rendezte meg nagy

² *Elszállt egy hajó a szélben* / *Család* (MHV Pepita – SP 787 (Mono, 1971) / SPS 70268 (Stereo, 1977) és négy rádiófelvétel. Vö.: Mi maradt fenn belőlük az utókornak? Elég kevés. <http://www.artpool.hu/muzik/magkex.html>

³ *Kex*; Mega Records, 1999 http://magyarnarancs.hu/filmz/kex-music_babos_gyula_gitaros-56959

⁴ *Szép leányok, ne sírjatok!* fekete-fehér, magyar filmdráma, 84 perc, 1970; r.: Mészáros Márta, forgatókönyvíró: Zimre Péter; zeneszerző: Szörényi Levente, Frenreisz Károly, Orszáczky Miklós; operatőr: Kende János

Baksa-Soós László, Kex

Baksa-Soós János, Vető János

Kex-filmet *Elszállt egy hajó a szélben* címmel.⁵ A Bem-rakparti, Citadella-béli és a Visegrádig járó kirándulóhajón tartott Kex-koncertek közönsége volt a budapesti értelmiség java, kiknek csoportosulását a rendszer titkosszolgálatja államvédelmi veszélyként érzékelte. A kádergyerektől az ügynökökön át itt szocializálódott az egész nagy generáció, képzőművésztől a beatköltőig, a Lukács-iskola második-harmad generációjáig, olyan költőig és színészekig, mint Weöres Sándor vagy Latinovits Zoltán.

Január herceg (Prince January)

Dávid Katalin anekdotája szerint Kondor Béla – aki 1972-ben halt meg, amikor a Kex története véget ért – kijelentette, hogy a mai fiatal művészek közül csak Baksa-Soós János lehet az utódja – miközben a művészeti nagyközönség még semmilyen művet nem látott Baksától; első rajzai, szövegei tíz évvel később

⁵ *Elszállt egy hajó a szélben*; magyar dokumentumfilm, 121 perc, 1998; rendező: Kisfaludy András; író: Kisfaludy András; forgatókönyvíró: Fakan Balázs; operatőr: Csukás Sándor; zene: KEX együttes, Baksa Soós János

jelentek meg a *Mozgó Világban*. 2000-ben jelent meg *Terra Forming* című kötete, melyből nagyon kevés juthatott el a magyar közönséghez. Január életművét (néhány kisebb kiállítás után⁶) első alkalommal 2007-ben, Székesfehérváron ismertették meg.⁷

A *Terra Forming*⁸ című kötet volt első teljesítmény, amelyre díjat érdemelt volna Január: a 108 oldalas, CD-s katalógus, egy Hollywood-i kiadású meseönyv zenés kötete jelentős képzőművészeti produktum lett, amely jól illusztrálja Baksa-Soós sajátos, naplózott világképét. Január hatása elementárisan van jelen Vető János későbbi vizuális és zenei alkotásaiban is, de hatása kimutatható Kaszás Tamás, Kristóf Krisztián vagy a Random Rutin munkáiban is.⁹ Baksa-Soós János nem volt jelen a díjátadón; fia, Baksa-Soós Attila képviselte, aki 31 év apa-fia kapcsolati szünet után – amit „átmeneti kis zajnak” nevezett – találkozott újra apjával 2003-ban. Örvendetes hír, hogy a Szent István Király Múzeum egy pályázat keretében megvásárolja, hazahozza és feldolgozza Baksa-Soós János Január életművét; ily módon sikerül talán újabb, kevésbé ismert életműre és az abban megnyilvánuló, sajátos összművészeti jelenségre fényt deríteni.

⁶ 1996: Dorottya Galéria, Budapest; 2005: Planeten Galerie, Berlin

⁷ Január herceg (Baksa-Soós János) kiállítása. Csók István Képtár, Székesfehérvár, 2007. május 18 – augusztus 12.

⁸ Prince January: Terra Forming. Klasky-Csupo, 2000 http://www.balkon.hu/balkon_2002_1_2/04varnagy.html

⁹ Kristóf Krisztián: Randomroutine Portfolio 2010/2012 http://randomroutine.net/krisztian_kristof_pf_cv.pdf

Részlet a Terra Forming című könyvből

